

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Clüveri[i] Germaniæ Antiquæ Libri tres

Clüver, Philipp

Lugduni Batavorum, 1631

Cap. L. De metatione castrorum; de tempore pugnæ, & aciei structurâ.

urn:nbn:de:hbz:466:1-44541

Crassi demum ævo apud Romanos, nec Taciti tempestate apud Germanos repertum, patet ex Platonis libro XII de legibus: *Χρώματα δὲ λευκὰ πρέπον τ' αὐτοῖς εἶναι, καὶ ἄλλοθι, καὶ ἐν ὑφῆ. βάρματα δὲ μὴ προσφέρην, ἀλλ' ἢ πρὸς τὰ πόλεμος κοσμήματα.* quæ verba Cicero, de legibus lib. II, sic interpretatur: *Color autem albus præcipuè decorus deo est, tum in ceteris, tum maxime in textili. tincta verò absint; nisi in bellicis insignibus.* Unde etiam perspicitur, uti nunc, sic vetustissimis temporibus versicoloria fuisse insignia militaria. Ceterum signa heic bellica excepit Plato, quia & ipsa in rebus sacratissimis ducebantur; ut supra dixi. Atque hæc de signis & ferarum imaginibus, quæ in prælia euntibus præferebantur.

Nunc de Tubis; quibus profectiois & pugnae signum dabatur: milesque ad præliandum excitabatur. Diodorus, dicto lib. V, de Germanis juxta & Gallis: *Σάλπιγγας δὲ ἔχουσιν ἰδιοφρεῖς καὶ βαρβαρικάς. ἰμφυσῶσι δὲ πῶτα, καὶ περιβάλλουσιν ἤχον τραχὺ καὶ πολεμικῆς τραχῆς οἰκίον.* hoc est: *Tubis utuntur, peculiari suo more, barbaricis. his enim inflatis, horridum bellicoque terrori convenientem sonum edunt.* Hinc Lucanus, libro I:

*Vangiones Batavique truces, quos ære recurvo
Stridentes acnere tubæ.*

Martialis, epigram. lib. VII, de Odrysarum gente Thraciâ:

*Quatenus Odrysios jam pax Romana triones
Temperat, & tetrica conticuere tubæ.*

Quamquam Lucanus magis poetice, quam proprie tubæ descripsit formam videtur. Vegetius, lib. III, cap. V: *Tuba, quæ directæ est, appellatur: buccina, quæ in semet æreo circulo 20 flebitur.* Et de buccinâ Ovidius, *μέταμορφ.* lib. I:

*Cava buccina sumitur illi
Tortilis, in latum quæ turbine crescit ab imo.*

Idem de tubâ, eodem libro antea;

*Nondum præcipites cingebant opida fosse:
Non tubæ directæ, non aris cornua flexæ,
Non galea, non ensis erat.*

Rectè autem interpreteis *σάλπιγγας* vertere in tubam, non verò in buccinam, liquet ex Dionysii Halicarn. lib. VIII: *Συνέτακτον ἦ καὶ τῶν δύο λόχοι βυκαριστῶν ἔσσι σάλπιγγων.* hoc est: *His duæ attributæ erant centuriæ, buccinatorum, & tubicinum.* Poeticâ licentiâ usum Lucanum, improprieque loquutum de tubâ, patet ex eo, quòd hac ipsâ, veluti proprio ac peculiari quodam insigni, Vangiones Batavosque à reliquis Galliæ nationibus, Cæsarem contra Pompejum sequentis, discernere voluit: quum tamen omnem pariter Gallos tubis usos, ex Diodoro satis manifestum fiat. Sed Vangiones atque Batavi Germanicæ fuere nationes, Rhenum olim, ut suo ostendetur loco, transgressæ. De Cimbrorum in Italiâ clade ita scribit Plutarchus, in Mario: *τὰ μὲν οὐκ ἐρημὰ δὴ ἔπεισαν οἱ Μάρκου στρατιῶται πρὸς τὰ λάφυρα, καὶ τὰς σημαίας, καὶ τὰς σάλπιγγας εἰς τὸ κάτα στρατόπεδον ἀνεχθῆναι λέγουσιν.* id est: *Prædam diripere Marii milites. spolia, signa militaria, & tubas in castra Catuli ajunt fuisse relata.* Marcellinus, de dictis Thervingis: *Vexillis de more sublatis, auditisque triste sonantibus claficis, jam turba prædatoria concursabant.* quod rectè convenit illi Diodori, *περιβάλλουσιν ἤχον τραχὺ, ἔ πολεμικῆς τραχῆς οἰκίον.* Idem Marcellinus, eodem libro postea, aliam pugnam, Romanos inter Gothosque in eadem Thraciâ commissam, describens; *Signo, inquit, ad arma capiendâ ex utraq; parte per lituos dato.* Tale quid habuerint Gothi, ceterique olim Germani, an verò improprie heic adpellavit pro quovis instrumento bellico, quò signum pugnae datur, quia apud Romanos lituo id fiebat, haud facile dixerim. sic quidpe, eodem libro postea, *buccinam quoque tribuit eisdem Gothis, Adrianopolim oppugnantibus. Buccinis, inquit, optimatam monitu occinentibus, instauratum est prælium.* De his igitur, ut incertum, in medio judicium relinquo. de tubis ex supra dictis satis constat.

C A P. I.

50

De metatione castrorum; de tempore pugnae, & aciei structurâ.

QUOD rerum poscere videtur, uti nunc mos atque consuetudo metandi castra, præcis Germanis observata, indicetur. Auctor noster, licet haud raras eorum memoret in annalium historiarumque libris pugnas, tamen nullam castrorum facit mentionem; nisi annalium secundo; ubi Maroboduum, Marcomannorum regem, post prælium cum Arminio commissum, *castra in colles subduxisse* narrat. item in libro de Germaniâ: *Eundem Germanicæ sinum* (qui Codanus Melæ Plinioque dicitur) *proximi*

osca-

oceanò Cimbri tenent: parva nunc civitas, sed gloriâ ingens: veterisque fama latè vestigia manent, utrâque ripâ castra, ac spatia; quorum ambitu nunc quoque metiaris molem manusque gentis, & tam magni exercitus fidem. Atque heic equidem castra quædam vallo fossâque cincta intelligi poterant; quorum vestigia ad usque Taciti ævum duraverint, ad Athesin Italiæ amnem; apud quem à C. Mario Cimbrorum exercitus deletus. verùm impedire hanc sententiam suo interventu videtur Plutarchus in Mario; qui fufis Cimbris, τὰς δὲ Φόβουλοντες, inquit, ὡσαύτως πρὸς τὸ χαρῆκωμα, τραχιωτάτης ἐρετόγχαλον πύργου· αἱ δὲ γυναῖκες ἐπὶ τῷ ἀμαξῶν μελαμείμονες ἐφ' ἑσῶσαι εἶναι Φόβουλοντες ἔκπιον. hoc est: Quum effusos ad castra submovissent, inciderunt in horrendissima spectacula. femina namque pullata, in plaustris consistentes, interficiebant fugientes. & quæ illic sequuntur. Morem quidpe fuisse priscis Germanis; aciem instructam, ad præliumque paratam, curruum multitudine à tergo claudere, feminasque ac liberos in iis locare, mox infra ostendam. quod & apud Plutarchum de Cimbrorum castris possit intelligi. Neque enim ipse στρατόπεδον ea adpellat, quemadmodum in eadem historiâ sæpè Romanorum castra; sed χαρῆκωμα tantum: quæ vox nihil aliud heic significat, quàm loci munitionem; quæ plaustris quoque fieri poterat. Sed clarè ac discretè hoc tradit Orosius, libro quinto, capite vigesimo sexto, de eadem Cimbrorum pugna loquens: *Mulieres, plaustris in modum castrorum circumstructis, ipse desuper propugnantes diu, propè repulserunt Romanos.* Vallum tamen satis discretè innuit Tacitus. ac fortè non ad Athesin in Italiâ, sed in Galliâ ad Rhodanum. Quidquid id, & ubicumque fuerit, fortè ex Gallorum more atque instituto sumtum; Germanos plaustris sua antiquitus composuisse castra; planè clarèque docet locupletissimus ejus ævi testis Marcellinus, libro xxxi. ubi de Gothorum in Thraciâ circummunitione loquens, *Richomeres*, inquit, *Profuturo sociatur & Trajano, tendentibus prope opidum Salices. unde haud longo spatio separatim vulgus inestimabile barbarorum, ad orbis rotundi figuram, multitudine digestâ plaustrorum, tamquam intramuranis cohibita spatis, otio fruebatur, & ubertate prædarum.* Complureisque intra has munitiones Gothi egerunt dies: nec aliud vallum, quamvis hoste prope adstante, aliamve fossam sibi struxerunt: eodèmq; post pugnam gravissimam, sese receperunt. consimiliterque anno post, quum Valens imperator ipse prælio cum iis congressurus, versùs eorum castra contenderet: *Decoris*, inquit Marcellinus, *viarum spatis confragosis, cum in medium torridus procederet dies, octavo tandem [miliario] hostium carpenta cernuntur; quæ ad speciem rotunditatis detornata, digestaque, exploratorum relatione affirmabantur.* Pugna hinc commissâ, imperator cum exercitu cæsus est. Postridè ad Adrianopolim expugnandam Germani pergunt. is conatus quum irritus foret, *Reversi*, ut inquit Marcellinus, *ad vallum dimensum veteri figurâ plaustrorum.* Ex hoc igitur Gothorum exemplo, consimile & illud Cimbrorum fuisse χαρῆκωμα, sive vallum, maximè credibile est. Vegetius, libro tertio, capite decimo: *Omnes barbari carris suis in orbem connexis, ad similitudinem castrorum, securas à supervenientibus exigunt nocteis.* Germani eadem vallatione hodièque nonnumquam utentes, patrio vocabulo adpellant *wagenburg*, id est, *plaustrorum munitionem.* nam *burg* nihil aliud antiquâ Germanorum lingua notare, quàm munitionem, sive septionem, supra, cap. 40 XI II, ostensum est. Non Germanorum proprium hunc fuisse morem, sed aliis quoque Celtis, maximè verò Gallis communem, ex Cæsaris patet commentariis. Belli civilis comment. I: *Venerant eò sagittarii ex Rutenis; equites ex Galliâ cum multis carris, magnèque impedimentis; ut fert Gallica consuetudo.* quæ in nullum alium cedebat usum, quàm ad castrâ munienda. belli Gallici commentar. I, de Helvetiorum castris: *Ad multam noctem etiam ad impedimenta pugnatum est; propterea quòd pro vallo carros objecerant, & è loco superiore in nostros venientes tela conjiciebant, & nonnulli inter carros rotasque matras ac tragulas subiciebant, nostrosque vulnerabant.* In eandem igitur mentem & illud intelligendum est, commentario IV, de pugna cum Tencteris Usipetibusque Germanis, nuper Rhenum transgressis, commissâ: *Milites nostri, pristini diei perfidiâ incitati, in castra irrumpunt. quorum qui celeriter arma capere potuerunt, paulisper nostris restiterunt, atque inter carros impedimentaque*

50 *prælium commiserunt.* Atque hæc ferè sunt, quæ de castrorum metatione ex veterum monumentis producere licuit.

De tempore pugnae, item de aciei structione nunc deinceps dicendum. Auctor noster, libro de Germaniâ: *Cœunt, nisi quid fortuitum & subitum inciderit, certis diebus; cum aut inchoatur luna, aut impletur. nam agendis rebus hoc auspiciatissimum initium credunt.* Maximè prælii committendis. hinc Cæsar, belli Gall comment. I: *Quum ex captivis quæret Cæsar, quamobrem Ariovistus prælio non decertaret; hanc reperiebat causam: Quòd apud Germanos ea consuetudo esset, ut matres familiâs eorum sortibus & vaticinationibus declararent,*

utrum praelium committi ex usu esset, nec ne. eas ita dicere; Non esse fas Germanos superare, si ante novam lunam praelio contendissent. Videlicet, quia tunc luna erat decrefcens; teste Frontino, stratagem. lib. 11, cap. 1. nam initio plenilunii fas etiam fuisse praelio decernere, docemur à Tacito. Quòd si igitur nulla cogeret necessitas, aut nova aut plena expectabatur praelio luna. At quia omnibus pariter Germanis erat notissimum vulgatissimumque, cunctis rebus agendis auspiciatissimum esse initium aut novam aut plenam lunam; feminas suas Ariovistus non de tempore praelio auspiciato interrogavit; sed, utrum tunc, quandoquidem adeò Cæsar urgeret, praelium committi, decrefcente lunâ, fas esset. cui illæ, ex inspectione aquarum ac fluminum, ut suprà cap. xxxvi ex Plutarcho ostendimus, responderunt: Quia plenilunium jam præterisset, expectandum omnino novilunium. Sic Velle-
da, Brucleræ nationis virgo fatidica, quum Civilis Batavus, & alii Germanorum principes, de belli eventu eam consulere, prosperas Germanis res, & excidium legionum prædixit. quod quum ita evenisset, *adolevit ei auctoritas vaticinandi; ut auctor est Tacitus, histor. lib. 1v.* Sed de fatidicarum apud Germanos feminarum vaticinationibus satis suprà cap. xxxv i dictum est. Præter has, lunæque aut novæ aut plenæ observationem, alia quoque auspicia ac forteis de præliorum eventu eos consuluisse, ibidem ostensum est. Ceterò, præcipuum super hac re auspicium indicat Tacitus, libro de Germaniâ, his verbis: *Est & alia observatio auspiciorum; quâ gravium bellorum eventus explorant. Ejus gentis, cum quâ bellum est, captivum, quoquo modo interceptum, cum electo popularium suorum, patriis quemque armis committunt. victoria hujus, vel illius, pro præjudicio accipitur.* In rebus subitis, quum hostis imprudentibus irrueret, casus fortuiti necessitas forteis auspiciaque observare vetabat. *βυλλῶ δὲ ἡ γέρον, ut ait Dionysius Halicarn. lib. v III, ὁ κίνδυνος, ὁ δὲ ἀνὸν, ὅτι Πιπέχρητι* id est: *Imminens periculum nullam consultationem aut moram patitur.* Postquam verò pugnare aut monuissent auspicia, aut hostis coëgisset, signum tubâ dabatur ad sumendum arma, & in aciem coëundum. Marcellinus, prædicto lib. xxx i, de pugna Gothorum, in Thraciâ cum Romanis confertâ: *Signo ad arma capiendâ ex utraq; parte per lituos dato; barbari, postquam inter eos ex more juratum est, tumultuosos locos appetere tentaverunt.* More scilicet gentis. quæ mutua juratio pro SACRAMENTO erat MILITARI. Auctor noster, historiar. lib. 1v, de Civile Batavo, popularibus rebellionem contra Romanos pervadente: *Magno cum assensu auditus, barbaro ritu & patriis execrationibus universos adigit.* Sed hoc extra & aciem & castra, in sacro Batavorum nemore, ad epulas à Civile institutas, tamquam in concilio. ex Marcellino apertissimè docemur, morem fuisse Germanis, in prælia ituris, signo ad capiendâ arma dato, antequam strueretur acies, *barbaro ritu & patriis execrationibus inter se in castris jurare.* Jurasse autem invicem purandum est, primùm singulorum pagorum catervas; dein etiam ipsos inter se principes, sive universorum pagum ductores. Juramento factò, locus aciei occupabatur. Acies exhinc struebatur per belli ducem & ceteros ordinum ductores. At scientiæ heic olim artisque parum; ut suprà, cap. xliii, dictum est. In universum tamen acies componebatur per cuneos; teste Tacito, in libro de Germaniâ. *Cuneus quid fuerit, docet Vegetius, lib. 111, cap. xix: Cuneus dicitur multitudo pedatum, quæ junctâ acie primò angustior, deinde latior procedit, & adversariorum ordines rumpit; quia à pluribus in unum locum tela mittuntur. quam rem milites nominant CAPUT PORCINUM.* Marcellinus, libro xvii: *Cujus furoris amentiam exercitus ita ferre non potuit: eosque imperatori acriter imminenteis, desinente in angustum fronte (quem habitum Caput porcinum simplicitas militaris adpellat) impetu disjecit ardentis.* Hinc apud Cæsarem, belli Gallici commentario vi: *A frumentatione redeuntes, ab hostibus castris exclusi, cuneo factò, cohortati inter se, per medios hosteis percurrunt.* Quapropter imperitè faciunt, qui Ariovisti aciem, apud Cæsarem, per catervas quadratas, seu quadrangulas, compositam distingunt. Germanorum autem cuneos, quos innuit Tacitus, simili modo, ut Vegetius Marcellinusque describunt, fuisse compositos, ostendit dilucidissimè Agathias, lib. 11, Francorum prælium, cum Narfete in Italiâ commissum, ita memorans: *Ἦν ἡ αὐτῆς ἡ ἰδέα τῶν ῥωμαίων οἰονεὶ ἑμβολον. διελετω τῶν δὲ οἰονεὶ. καὶ τὸ μὲν ἐμπροσθεν, ὅπισθεν ἐς ὄξυ ἐληγε, στεγανὸν πὲρ ἢ πεπικνωμένον τῶ πάντην ἔασι (ὁ πεπικνωμένον) Φαίης τε αὐτῶν σὸς κέφαλλον τῆ σωτήσιν δουτυπῶ (αὐτῶν) ταὶ δὲ σκέλη ἐκατέρωθεν κῆ εἰχως τε ἢ λόχως εἰς βάθῳ ἐσυκείμενα, καὶ ὀπισθεν εἰς τὸ ἐγκάρσιον ῥωμαίων ἰσχυρὰ ἀλλήλων ἡρέμα καὶ ἀπεκέρχθη, καὶ περιόντα, ἐς μέγιστον εὐρο ἀπέλελυτα, ὡς ἔπερ μετὰ χωρίον κενὸν καθεστάναι, καὶ τὰ νῶτα γυμνά τῶ ἀνδρῶν σιγῆδον διαφαίρεσθαι. ἀπερραμμένοι δὲ σφῆρας αὐτῶν ἐτύχχανον, ὅπως ἀν πῆρ μὲν πολεμίοις ἀνὸν περσῶποι εἶεν, καὶ ἔπειτα ἀσφαλῶς ἀγανίζουσι, τὰς ἀσπίδας περιβεβλημένοι, τὰ δὲ ἐποσθία τῶ ἀλλήλοισ ἀνὸν τελεχθῆναι διαφυλάττειν.* Hoc est: *Erat autem iis forma aciei instar cunei, Δ littera figuram referens anteriore sui parte in acutum desinens. pressa enim erat, ac densa,*

denſa, ſcutis undiquaque inter ſe confertis munita: dixiſſes ſuis caput ſuâ ſtructurâ efformare. alæ
 verò utrimque, ex centuriis & decuriis, in longum compoſita, & ut plurimum in obliquum proten-
 ſe, paulatim ab ſeſe dilatabantur, dirimebanturque, in maximam latitudinem deſinentes: adeò ut
 locus intermedius vacuus relinqueretur. & nuda militum terga ſeriatim conſpicerentur. averſi
 enim inter ſe ſtabant, ut hoſtibus adverſi eſſent, & ex tuto conſiſſerent, ſcutis protecti; terga verò
 mutuâ illâ inter ſe contrapoliſitione tuerentur. Atque hæc tota Francorum acies uno conſtabat
 cunco, adjectis aliis longè extenſis; quæ in vulgariſſimis haud fuere cuneis. Confimilis fuit
 acies Alemannorum Francorumque, in Aſiâ contra Turcas ſtructa; de quâ ita Nicetas
 Choniates, in vitâ Manuelis Comneni, libro ſecundo: Ες ὀμωχμίαν μίαν Φραζάδοι, ἢ
 10 Ἐροσι δόντες τὰ δόρατα, ἢ οἱ λοιπὸν δὲ ποιανίσις, Ἐ πῶνθες ἀλαλαξάντες, ἐχώρων ὁμοῦς πορρηδοῦ
 τῶν ἀνδρῶν, ἢ πικνιάσις εἰαυτῶν. id eſt: Acie in unum condensa, haſiſque porrectis, cantuque
 & clamore de more ſublatis, hoſtem ſimul aggrediuntur, turris in modum compoſiti, ſtipatiſque.
 Antiquiſſimos in Italiâ eundem obſervalle modum Gallos, auctor eſt Livius, libro deci-
 mo, his verbis: *Quum Galli, ſtructis ante ſe ſcutis, conferti ſtarent: nec facilis, pede collato, vi-*
deretur pugna: juſſu legatorum collecta humi pila, quæ ſtrata inter duas acies jacebant; atque in
teſtudinem hoſtium conjeſta. quibus plerisque in ſcuta, plerisque verutis in corpora ipſa fixis,
ſternitur cuneus. Et paullo poſt: Galli, teſtudine factâ, conferti ſtabant. Tum Fabius, auditâ
morte collega, Campanorum alam, quingentos ſerè equites, excedere acie jubet, & circumvectos,
à tergo Gallicam invadere aciem. Quia in hac etiam acie terga erant nuda; ut in illâ Fran-
 20 *corum acie apud Agathiam. Sed & Hiſpani ſuas hoc modo ſtruxere acies. Idem auctor, libro*
l. 1: Celtiberi, ubi ordinatâ acie, & ſignis collatis, ſe non eſſe pares legionibus ſenſerunt; cuneo
impreſſionem fecerunt. quo tantum valent genere pugna, ut, quâcumque parte perculere impetu
ſuo, ſuſtineri nequeant. At apud Tacitum, in libro de Germaniâ, plures in unâ acie intelli-
guntur cunei. Acies, inquit, componitur per cuneos. Exemplum eſt apud Cæſarem, in acie
Arioviſti: Tum demum neceſſariò Germani ſuas copias è caſtris eduxerunt; generatiſque conſti-
tuerunt, paribus intervallis, Harudeis, Marcomannos, Triboccos, Vangiones, Nemetes, Sedu-
ſios, Suevoſ. Generatiſque, id eſt, per nationum genera: quorum fuere in dictâ acie v. 11, or-
 30 *dine heic enumerata. cunei igitur & ipſi in hac acie fuere v. 11. Sic noſter, hiftoriar. lib. 14,*
de Civili Batavo: Vbi inſidia parum ceſſere, ad vim tranſgreſſus, Canineſates, Friſios, Batavos,
propriis cuneis componit. & libro ſequenti: Civilis haut porrecto agmine, ſed cuneis adſtitit. id
eſt: agmen ejus non in longum, vel in frontem porrectum erat: ſed in latum ſive in latera,
 paribus cuneorum intervallis, extenſum. Nec tamen Celtæ tantum, ſed & aliæ ex vetu-
 ſtiſſimo id habuerunt more gentes. de Scythiſ ac Thracibus teſtis eſt Aelianus, in libro
 de inſtruentis aciebus, cap. xviii. Ceterò cauſam, cur generatiſque, ſeu propriis compone-
 rent cuneis aciem Germani, oſtendit auctor noſter, dicto libro v hiftoriarum, infrâ: *Bata-*
vi, Tranſrhenaniſque, quò discreta virtus maniſeſtius ſpectaretur, ſibi quæque gens conſtitunt.
 Aliam tamen, verioſemque adfert cauſam in libro de Germaniâ: *Quodque præcipuum for-*
tiſtudinis incitamentum eſt, non caſus, nec fortuita conglobatio turmam, aut cuneum facit; ſed ſa-
milie & propinquitates. Huc facit, quòd non ſtendiſſis hinc inde conquierebantur; ſed ſuum
 40 *quisque rector, ſeu princeps, pagum ducebat. At quia ſingulæ nationes in majoribus del-*
lis, vel ſinguli pagi in minoribus, propriis compoſiti fuere cuneis; cuneum alium alio nu-
meroſiorem, fortioremque, ac firmiorem fuiſſe neceſſum eſt: quidpe quum ipſarum natio-
num aliæ aliis forent ampliores, validioresque. Confirmat hanc ſententiam exemplum,
 aciei Arioviſtinæ; de quâ ſic Cæſar: *Ipſe à dextro cornu, quòd eam partem minimè firmam ho-*
ſtium eſſe animadverterat, prælium commiſit. & mox: Quum hoſtium acies à ſiniſtro cornu pulſa
atque in fugam converſa eſſet; à dextro cornu vehementer multitudiſne ſuorum noſtram aciem pre-
mebant. Denſos fuiſſe hujusmodi cuneos, ſuprà equidem ſatis ex Agathiâ, Nicetâ, & Li-
 vio patere poterat: verum tamen, quia illic de univerſâ hoc dictum acie, in unum cuneum
 50 *formatâ; de ſingulis aliarum acierum cuneis ſic noſter, hiftoriar. lib. 14: Illi, veteris militie*
memores, in cuneis congregantur: denſi undique, & frontem tergaque ac latera tuti. ſic tenuem
aciem noſtrorum perfringunt. & annal. lib. 1: Turbantur denſis Germanorum catervis leves co-
hortes. Atque equidem ubi catervæ Germanorum apud noſtrum juxta alioſque auctores
memorantur, ſemper dicti cunei intelligendi ſunt. Hæc igitur de pedeftri acie.

De equitatu ſic idem noſter, in libro de Germaniâ: *In univerſum aſtimanti, plus penes*
peditem roboris. eoque mixti præliantur; aptâ & congruente ad equeſtrem pugnam velocitate
peditam; quos, ex omni juveniſute dilectos, ante aciem locant. definitur & numerus: centeni ex
ſingulis pagis ſunt. idque ipſam inter ſuos vocantur: & quod primò numerus fuit, jam nomen &
honor eſt. Nam centenarii vocabantur; patrio ſermone die hundert. Uſum quoque Ario-
 viſtum

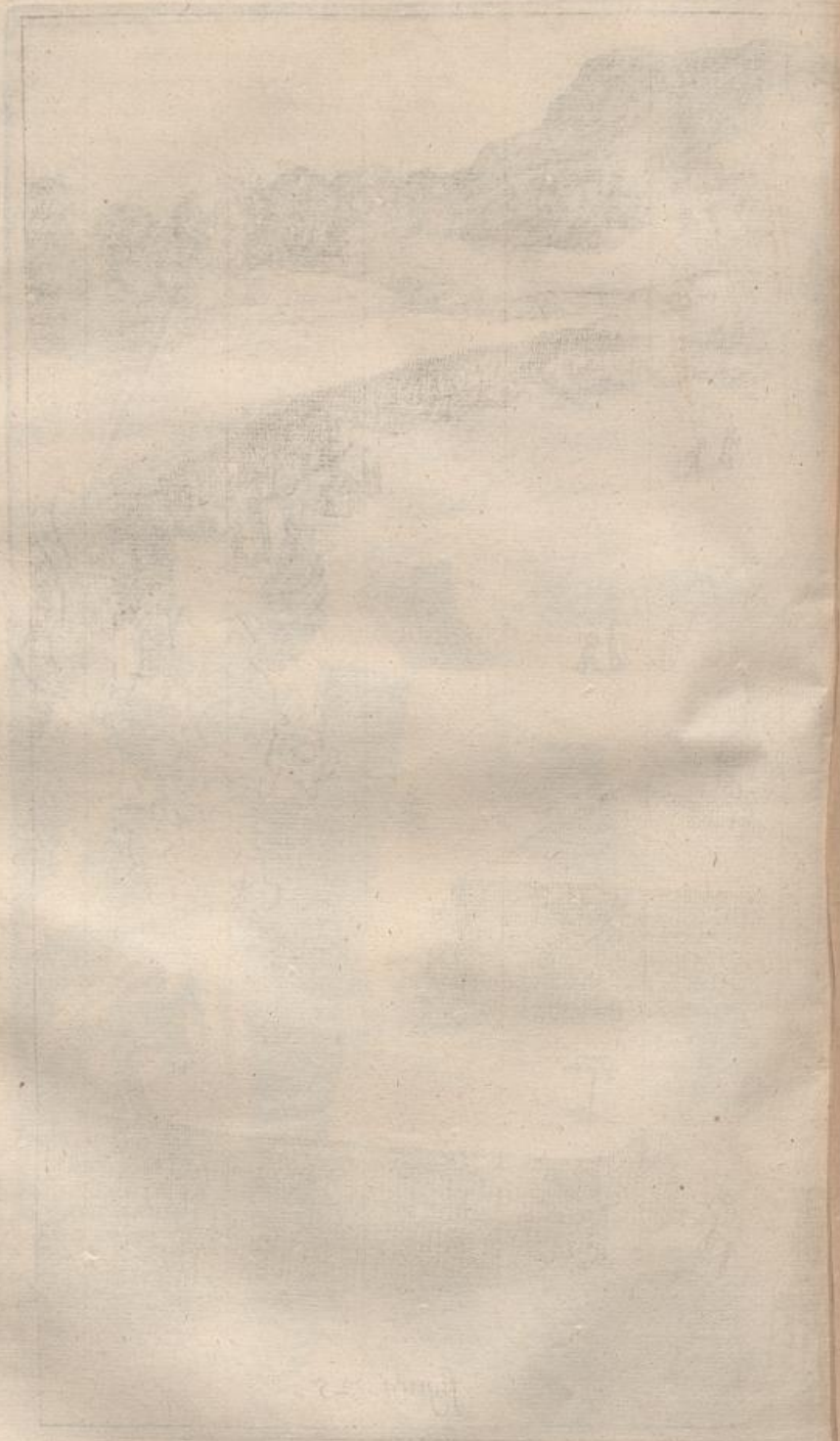
vistum hoc genere pugnae, testis est Cæsar: *Ariovistus his omnibus diebus exercitum castris continuavit. equestri prælio quotidie contendit. Genus hoc erat pugnae, quo se Germani exercuerant. equitum millia erant VI; totidem numero pedites velocissimi, ac fortissimi: quos ex omni copia singuli singulos, sua salutis causa, delegerant. cum his in præliis versabantur; ad hos se equites recipiebant: si qui, graviore vulnere accepto, equo deciderant, circumstitebant: si quò longius prodeundum, aut celerius recipiendum; tanta erat horum exercitatione celeritas, ut, jubeis equorum sublevati, cursum adæquarent.* Usum & ipsum postea Cæsaarem, testatur Hirtius, in commentario, quem ad Cæsaris commentarios de bello Gallico adjecit octavum. Germani, inquit, quos propterea Cæsar transduxerat Rhenum, ut equitibus interpositi præliarentur. Fuerunt in his Batavi, Caninefates, & Ubii: cum quibus unis Cæsar amicitiam, ipsorum rogatu, fecerat. 10
Hirtius, eodem commentario, postea: *Equitatum omnem Germanosque pedites, summae velocitatis omnes, ad castra hostium præmittit.* Germanos fuisse & hos equites, ostendit Hirtius paullo post: *Cognoscit Germanos equites, imprudentibus omnibus, de improvise advolasse, & prælium commisisse.* At Ariovistini illi pedites, inter equites præhantes, non domi ex singulis pagis dilecti: sed in castris, ex omni copia singulis singulos, sua salutis causa, dilegerant. quemadmodum apud Romanos quoque virum legebatur. Tertium insuper hujus dilectus genus ostendit Tacitus, in libro de Germaniâ: nempe, non centenùm ex singulis pagis; sed devotorum. *Vt primum adoleverint, inquit, crinem barbamque summittunt: nec, nisi hoste caso, exsuunt votivum, obligatumque virtuti, oris habitum.* Omnium penes hos initium pugnarum: *hæc prima semper acies, visu nova.* Ceterum, ut pedites per cuneos, sic equites hi, 20
peditibus dilectis permixti, per turmas componebantur. Idem nostrer, eodem libro: *Quodque præcipuum fortitudinis incitamentum est, non casus, nec fortuita conglobatio, turmam aut cuneum facit, sed familia, & propinquitates.* Quot igitur peditum cunei, totidem equitum turmae: & singulae turmae ante singulos cuneos in fronte positæ; unde primus in adversam aciem fiebat impetus. De his intelligendum illud Germanici Cæsaris, apud nostrum, annal. libro 11: *Primam utcumque aciem hastatam. ceteris præusta, aut breviora tela.* Nam & equitem frameâ scutoque fuisse armatum, jam antea, cap. XLIV, ostensum est. De Gallis in Italiâ ita Polybius, libro 11: *Πάντες δ' οἱ τὰς πρῶτας κατηχησὶς ἀπέεργε χερσὶς μακράκις καὶ ἀνιέροισι, ἢ καὶ μακροσμηδρόισι.* id est: *In primis cohortibus omnes torquibus armillisque aureis erant ornati.* nempe quia prima acies erat nobilium looupletiorumque hominum: quos & apud 30
Germanos per *hastatos* intelligo. Plutarchus, in Mario, planè ἀδοξον quiddam de Cimbrorum acie refert, his verbis: καὶ ἔσταν, ἄριστο ἔμη ἀγαπᾶσθαι τὰς, οἱ περὶ μὲν μακροσμηδρῶν ἀνιέροις πρὸς ἀλλήλους σιωπερόμενοι, ἀλλὰ τὴν ἑσθήσαν ἀαδιδομένους. id est: *Etenim, ne ordines dicerentur, longis catenis antesignani, per balteos trajectis, inter se colligati erant.* Sed hoc de cuneorum, non de turmarum antesignanis intelligendum.

Jam verò signa militaria quo ordine fuerint prælata, nusquam satis expressum reperio. Video quosdam, in Cæsar's commentarios commentantibus, Ariovisti aciem ita ordinasse, uti signiferi Germani ante omnem suam aciem, proximè hostium agmen locentur, quæ ratio haud satis sana videtur, nec proba. Longè probabilius est, in principiis singulorum cuneorum fuisse signa locata. unde nec nimium hostium primæ aciei propinqua, 40
nec nimium remota. turmae quidem respectu cuneorum admodum fuere exiguae. Totidem autem fuisse censeo signa, quot cunei, atque turmae. quod etiam ex Taciti historiarum lib. IV patet: *Civilis medium agmen cum robore Bataavorum obtinens utramque Rheni ripam, quò truculentior visu foret, Germanorum catervis complet; assultante per campos equites. simul naves in adversum amnem agebantur.* Hinc veteranarum cohortium signa, inde deprompte silvis lucisque ferarum imagines, ut cuique gente inire prælium mos est, juxta belli civilis externique facie obstupescerunt obsessos.

Jam aciem, in hunc modum per cuneos turmasque ordinatam, ingens à tergo claudibat carrorum numerus. de quo ita Cæsar, ad aciem Ariovisti: *Omnem aciem suam rhedis & carris circumdederunt: ne qua spes in fugâ relinqueretur. eò mulieres imposuerunt; quæ in 50*
prælium proficiscentibus milites passis criminibus flentes implorabant, ne se in servitutem Romanis traderent. Nostrer, in libro de Germaniâ: *In proximo pignora: unde seminarum ululatus audiri, unde vagitus infantium. hi cuique sanctissimi testes, hi maximi laudatores. ad matres, ad conjuges vulnera ferunt. nec ille numerare aut exsugere plagas pavent. cibos, & hortamina pugnantis gestant. Memoria proditur, quasdam acies, inclinatas jam & labantes, à feminis restitutas, constantiâ precum, & obiectu pectorum, & monstrata comminus captivitate: quam longè impatientius seminarum suarum nomine timent.* Exemplum hujus moris supra in Ariovisti acie cognovimus. Par refert nostrer, historiar. lib. IV: *Civilis captarum cohortium signis circumdatus; ut suo militi recens gloria ante*

figura. 25.

ante oculos; & hostes memoriâ cladis terrentur. matrem suam, sororesq. simul omnium conjuges, parvosque liberos, consilere à tergo jubet; hortamenta victoriæ, vel pulsus pudorem. In carris rhedisque fuisse locatas, testantur, præter Cæsarem, Plutarchus, Orosius, ac Dio. Plutarchus in Mario, de dicto Cimbrorum exercitu: Αἱ γυναῖκες ὄπι τῶ ἀμαζῶν μελανείμορες ἰφεσῶσαι, ὅν τ' ὀφθάλμους ἔκτανον, αἱ μὲν ἀδελφεαί, αἱ δὲ ἀδελφεὲς, αἱ δὲ πατρίδες. hoc est: Feminae, in pluustis consistentes pullata, fugientes trucidabant, alie viros, alie fratres, quadam parenteis. De eadem pugna Orosius, libro v, capite xvi: Mulieres graviosem penè excitare pugnam. qua, pluustis in modum castrorum circumstructis, ipsæ desuper propugnantes diu, prope repulere Romanos. Nam & ipsæ erant armatæ. quod illud spectat Taciti, in libro de Germaniâ: Ne se mulier extra virtutum cogitationes, extraque bellorum casus putet, ipsis incipientis matrimonii aussiciis admoneatur, venire se laborum periculisque sociam; idem in pace, idem in prælio passuram, ausuramque. Sed Dionis etiam, de pluustorum circumvallatione, inspiciamus testimonium. is, libro li, ita tradit de Bastarnis Germanis, in Mæsiâ à Crasso fulis: πολλὰς ἰθὺ ἐντοπάζει. πολλὰς δὲ καὶ Φρυγόντας ἔφθην. Ἐπὶ τῶν ἀμαζῶν, κατὸ πιν ἀντοίς ἕλκων, ἐνεπόθησαι, καὶ ὑπεστέπεν ἔδον τῶν παίδας τὰς τῶν γυναικῶν, οἷσαι ἕλκων ἑλκῶν, ἑπῆσαι. id est: Multas & heic, & postea fugientes deleverunt. nam à tergo currus eorum objecti fugam impediabant; & liberos simul uxoresque eripere cupientes cedebant. Hoc igitur cartorum munimentum egregiè ac graphicè describit Nicetas Choniates, in vitâ Ioannis Comneni; cujus imperii anno quinto Gothi (quos plerique ejus ævi scriptores Græci falso nomine adpellavere Scythas, ut suo loco ostendetur) trajecto Istro, Thraciam, Macedoniamque populabantur. De his igitur ita Nicetas: Αὐτῶν ἰθὺ πιν τὸ Σκυθικὸν κατὰ τὸνδε τὸ πῆλον καὶ τὸ ἐπὶ τῆν ἐκδοκίτην ἐν ἑσπέριας περὶ τῶν ἀνὰ τῶ ἀνάγκης τὰ δένει. παρακατῶ δὲ πῶσαι ἀμαζῶν, εἰς ἀρῆμα περὶ φερῶν ἀντοίς ἀμῆν(ι), ἔτατων αἰώθεν εἰσῆσες μοῖραν ὅση ὀλίγη ἐκ τῶ σφῶν ἐρελῆματ(ι), ἕλα καὶ χαρκαμάλι ἀπερῶν τῶ μηχανήματι, ἔ πολλὰς δι' αἰπὸν ἔγκαρτίαις παρόδους ῥυμολομησῶν. Βιαζόμενοι ἰθὺ Ἐρωμῶν καὶ τὰ νότιον πρὸς τὴν πῆν τῶ πρὸς ὀπίω μὲτὰ τῆνδε, ὡσαύτῃ τῶν ἐγερὸν τὰς ἀμαζῶν εἰσερεχον, ἔ διατήρην ἄτω τῶ Φρυγῶν πρὸς τὸ εὖ. ἀτ' αὐθις ἐκείθεν μετ' αἰὼν ὡς εἰς ἀμῆν πολὺν αἰακλινομένων ἐκπίπτοντες, ἔργα χειρὸς ἀνδρείας εἰδείκνον. καὶ λῦ τὸ γινόμενον τῶν πηρομαχῶν τῶ ἀκελίθῃ, ἐν μέτῃ πεδιάδι ἀξιδιοδῆσαι ὡς εἰς Σκυθῶν, ὡς συμβαίνειν ἐκ τῶδε τὰ τῶν Ἐρωμῶν ἐπ' ἀτελέσει μογαί. id est: Verum Scythæ in hoc conflictu, ipsâ necessitate artium magistrâ coacti, rem hujusmodi sunt commenti. Omneis currus in orbem composuerunt; isque, haud exiguâ copiarum suarum parte impositâ, pro vallo usi sunt. ac multos obliquis aditus, platearum instar, in iis reliquerunt. Quum igitur à Romanis urgerentur, tergis obversis intra currus, tamquam munitam arcem, nullo fuga incommodo, sese recipiebant. Inde, viribus recuperatis, tamquam portis erumpentes, fortia facinora edebant. Neque ea res aliud erat, quam mœnium oppugnatio; quæ in mediâ planitie Scythæ ex tempore struxerant. Vnde factum, uti Romani labore irriti fatigarentur. Aliam copiarum partem carris imposuerunt, quam feminas cum liberis, equidem dubito: eoque magis, quia feminarum nullam faciẽ mentionem; quas tamen illic fitas fuisse certum est. Hæc igitur de aciei structurâ.

C A P. LI.

40 De pugna. item de urbium aliorumque locorum munitorum oppugnatione.

50 **A**CIE ad dictum modum instructâ, ipse dux singulos cuneos hortando obequitabat. Tacitus annal. lib. ii, de pugna inter Arminium & Maroboduum: Tunc Arminius equo conlustrans cuncta, ut quosque advectus erat, recuperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc & tela, Romanis directa, in manibus multorum ostentabat. mox: Neque Maroboduus jactantiâ sui, aut probris in hostem abstinebat. & paullo post: His verbis instinctos exercitus proprie quoque causâ stimulabant. Sic eodem libro antea, de pugna Germanos inter atque Romanos: Nec Arminius, aut ceteri Germanorum proceres omittebant suos quisque testari. & mox: Sic accensos, & prælium poscentes, in campum, cui Idistavisio nomen, deducunt. Cetero Diodorus, lib. v, de Germanis & Gallis, κατὰ τῶν ὁπίων ἀμαζῶν, inquit, εἰώθησε παρακτῶ τῶν ἀμαζῶν, καὶ παρακατῶν αἰπῶν ἀντοίς ἀντοίς ἀμῆν εἰς μονομαχίας, ὡσαύτῃς ἐπὶ ὅπλα, καὶ κατὰ τῶν ἀντοίς ἀντοίς ἀμῆν. ὅταν δὲ τις Ἐρωμῶν πρὸς τῶ μάχην, τὰς τῶ ἀντοίς ἀντοίς ἀμῆν ἀμαζῶν ἐξυμῆν(ι), καὶ τὰς ἐαυτῶν δρετάς ἀμῆν, ἔ τῶ ἀντοίς ἀντοίς ἀμῆν, καὶ τῶ ἀντοίς ἀντοίς ἀμῆν, hoc est: Acie instructâ, procurvère solent, & optimum quemque ex adversariis ad singulare certamen provocare, arma ad terrorem hostium quassantes. si quis contra exeat ad dimicandum: strenua majorum facinora decantant; suasque virtuteis deprædicant; adversarium verò convitiis profcindunt, virtutemque ejus deprimunt; atque omnem animi fiduciam verbis detrahunt. Exempla passim apud auctores occurrunt.